

NICOLAE IORGA ȘI ATACAREA SERBIEI DE CĂTRE AUSTRO-UNGARIA

I. SCURTU

Primul război mondial, pregătit cu mult timp înainte de către puterile imperialiste, a izbucnit la 28 iulie 1914, avînd drept pretext atentatul de la Sarajevo.

Scriînd despre cauzele și caracterul primului război mondial, V. I. Lenin spunea: „Războiul actual are un caracter imperialist. El a fost generat de condițiile epocii în care capitalismul a atins cel mai înalt grad de dezvoltare; în care o importanță deosebit de mare o are nu numai exportul de mărfuri, ci și exportul de capital: în care cartelarea producției și internaționalizarea vieții economice au atins proporții considerabile, în care politica colonială a dus la împărțirea aproape a întregului glob; — în care forțele de producție ale capitalismului mondial au depășit cadrul limitat al împărțirii în state naționale...”¹.

În lucrările sale, V. I. Lenin a precizat în mai multe rînduri că, *pe fundalul imperialist al războiului, lupta sîrbilor are un caracter just, de apărare împotriva cîmpitorului*².

Asasinarea prințului moștenitor al tronului habsburgic la Sarajevo a fost prilejul, așteptat, de a aprinde scînteia războiului, care în cîteva zile s-a transformat într-un uriaș incendiu ce a cuprins în flăcările sale o bună parte a globului pămîntesc.

Printre personalitățile proeminente care au luat atitudine împotriva declanșării războiului imperialist, pentru apărarea demnității, independenței și existenței Serbiei, se numără și marele istoric și umanist român Nicolae Iorga.

Atitudinea fermă și consecventă a lui Nicolae Iorga în apărarea Serbiei cîmpite își are originea în capacitatea marelui istoric de a discerne caracterul imperialist al războiului dus de Austro-Ungaria, care încerca, prin forța armelor, să lichideze existența statului sîrb independent. Nicolae Iorga era

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 26, Editura politică, București, 1964, p. 161.

² *Ibidem*, p. 8, 16.

convins că planurile habsburgice de a înghiți Serbia amenințau și alte state din această parte a Europei, printre care și statul român independent. De asemenea Nicolae Iorga cunoștea că de-a lungul istoriei soarta sîrbilor și a românilor a fost deseori aceeași; că în acel moment, atît în fața Serbiei cît și a României, stătea problema desăvîrșirii unității naționale, zădărnicită de existența monarhiei Austro-Ungare. La acestea trebuie adăugat faptul că prin întreaga sa activitate Nicolae Iorga s-a manifestat ca un fervent apărător al păcii și un adversar permanent al războiului imperialist.

Vestea atentatului de la Sarajevo din 15/28 iunie 1914 a provocat o reacție puternică în România. Asasinatele politice, oricare ar fi fost mobilul lor, nu au primit niciodată adeziunea opiniei publice românești. C. Mille scria în „Adevărul” că Francisc Ferdinand a căzut „răpus de glonte orb al unui nebun ori al unui patriot, care n-a înțeles că nu indivizii trebuie de suprimat, ci starea de lucruri”¹. În acord cu toți oamenii politici din România, Nicolae Iorga a calificat atentatul drept un act „adînc tragic”², produsul unei metode de luptă „străină de moravurile țării”³.

Nicolae Iorga cunoștea că asuprirea unei bune părți a popoarelor sud-slave de către monarhia habsburgică a determinat o stare de neliniște în rîndul poporului sîrb, că manevrele austriace din vara anului 1914, care au prilejuit atentatul, aveau drept scop intimidarea sîrbilor din regat. În legătură cu aceste manevre militare Nicolae Iorga scria: „Multor sîrbi de acolo și tuturor sîrbilor din țara lor cea slobodă nu le-a plăcut aceasta. Căci este o are un neam care să nu voiască a fi tot împreună și a se gospodări frățește pe sine, fără amestec de străini?”⁴.

Oprimarea popoarelor sud-slave și tendința de a înghiți statul sîrb independent a provocat în Serbia nemulțumirea profundă a populației împotriva habsburgilor, astfel că „moștenitorul la împărăție” a avut de plătit „păcatele multora”⁵ — cum se exprima Nicolae Iorga.

Departee de a justifica atentatul, Nicolae Iorga, înțelegînd atmosfera care a favorizat asasinarea lui Francisc Ferdinand, scria că ea a fost comisă „de un băiat de liceu care înțelegea să-și apere astfel drepturile la viața întregă ale poporului său”⁶.

După cum se știe, după atentatul de la Sarajevo a urmat schimbul de note între guvernul de la Viena și cel de la Belgrad. Nicolae Iorga considera că guvernul Austro-Ungariei putea cere guvernului Serbiei să întreprindă cercetări serioase pentru a descoperi și pedepsi aspru pe cei vinovați de asasinarea prințului moștenitor Francisc Ferdinand⁷. Dar, precizează Nicolae Iorga, guvernul habsburgic a adresat o notă ultimativă, care „trebuia respinsă”⁸,

¹ „Adevărul”, nr. 8892 din 17 iunie 1914.

² „Neamul românesc”, nr. 25 din 29 iunie 1914.

³ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 340.

⁴ „Neamul românesc pentru popor”, nr. 22, din 22 iunie 1914.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Nicolae Iorga, *Istoria contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi*, București, 1932, p. 180.

⁷ „Neamul românesc”, nr. 28, din 20 iulie 1914.

⁸ Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, p. 180.

pentru că în cazul acceptării ei integrale independența și suveranitatea statului sârb ar fi fost profund lezate. Guvernării de la Viena au cerut să facă ei cercetări „ca în țara lor”¹, punctele notei ultimative fiind calificate de Nicolae Iorga drept „porunci de acelea pe care nici o țară cu simț de mândrie nu poate să le primească”². Acceptarea acestei note ar fi însemnat ca sîrbii să consimtă „că țara lor nu mai are nici un ideal, nu mai urmărește nici un vis, că milioane de frați aflători supt cîrmire străină sînt părăsiți odată pentru totdeauna”³, ceea ce ar fi însemnat în fapt o „ucidere morală”⁴. Or, continuă Iorga, „asta n-au putu-o primi sîrbii, și deci s-a hotărît să se înceapă lupta pentru zdrobirea lor”⁵.

Pentru Nicolae Iorga, care cunoștea disensiunile dintre împăratul Francisc Iosif și prințul moștenitor Francisc Ferdinand⁶, era clar faptul că asasinatul în sine era doar un pretext pentru începerea războiului. Nicolae Iorga a subliniat în repetate rînduri că Austro-Ungaria dorea războiul, aștepta momentul distrugerii regatului sîrb independent, că înghițirea Serbiei devenise o „dogmă” a politicii externe habsburgice⁷. Însuși ministrul Austro-Ungariei la București afirma la începutul războiului, insinuînd o amenințare din partea Serbiei, că pentru habsburgi este vital „să extirpeze pan-serbismul, pentru a dovedi oamenilor că țara lor nu a intrat în lichidare”⁸.

Sprijinită direct și sub imboldul Germaniei, la 28 iulie 1914 Austro-Ungaria a declarat război Regatului sîrb, Serbia devenind astfel prima victimă a războiului mondial imperialist. Nota lui Berchtold, prin care se declara războiul, a fost calificată de Nicolae Iorga drept un act „adînc imoral”, urmărint distrugerea unui popor mic și expansiunea unei mari puteri⁹. Iorga consideră că această notă a dezlănțuit „cea mai groaznică nenorocire pe care o pomenesc analele omenirii”¹⁰. La cîteva zile după izbucnirea războiului, Nicolae Iorga scria îngrozit: „Arde lumea! Nebunii i-au ajuns stăpîni! Tot ce au cîștigat oamenii prin muncă și economii o jumătate de veac, se risipește”¹¹.

Nicolae Iorga are meritul de a fi înțeles caracterul general imperialist al războiului. La 5 octombrie 1914 el scria: „Război de preponderență, război de dominație, război al imperialismului, — acesta a fost și rămîne caracterul barbarei încăierări de azi, care lipsește deopotrivă națiunile și de comorile trecutului și de energiile viitorului”¹². Vorbind despre caracterul imperialist al atacării Serbiei de către Austro-Ungaria, dornică de a acapara noi surse

¹ «Neamul românesc pentru popor», nr. 26 din 20 iulie 1914.

² *Ibidem*.

³ «Neamul românesc», nr. 28 din 29 iulie 1914.

⁴ *Ibidem*.

⁵ «Neamul românesc pentru popor», nr. 26 din 20 iulie 1914.

⁶ Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, p. 182.

⁷ *Ibidem*, p. 180; «Neamul românesc», nr. 28 din 20 iulie 1914; «Neamul românesc pentru popor», nr. 26 din 20 iulie 1914; *Supt trei regi*, p. 180.

⁸ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, 1897—1915, București, 1927 p. 226.

⁹ N. Iorga, *Dreptul la viață al statelor mici*, București, 1915, p. 6.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ «Neamul românesc pentru popor», nr. 28 din 3 august 1914.

¹² «Neamul românesc» nr. 39 din 5 octombrie 1914.

de materii prime și piețe de desfacere în sud-estul Europei, N. Iorga amintea de „lupta împotriva Serbiei, tendința de a zdrobi Serbia, de a căpăta o nouă intrare în peninsula Balcanică, de a atinge în felul acesta Marea Sudului, de a preface întreaga peninsulă cu toate popoarele care o locuiesc într-un debușeu al producției fabricilor Austriei și într-un câmp de expansiune al poftelor de cotorpire maghiară” și că „lucrurile acestea aparțin unui trecut foarte îndelungat”¹.

Declarația de război din 28 iulie 1914 a fost însoțită de o masivă invazie a armatei austro-ungare asupra micului regat al Serbiei. Cu tot eroismul de care au dat dovadă, sîrbii, copleșiți numericeste, au fost nevoiți să se retragă, iar Belgradul a fost ocupat.

Deși aliată cu România pe baza tratatului secret din 1883, Austro-Ungaria n-a socotit necesar să consulte guvernul român în legătură cu nota ultimativă pe care a adresat-o Serbiei. Numai după ce guvernul de la Viena a expediat această notă, regelui Carol I i s-a cerut ca, în cazul atacării imperiului habsburgic de către Rusia, România, în virtutea tratatului de alianță din 1883, să intre în război de partea Austro-Ungariei. Este important de semnalat faptul că oamenii politici români, în toate discuțiile purtate cu oficialitățile austro-ungare, au refuzat să considere guvernul sîrb drept complice al atentatului de la Sarajevo, cerînd în același timp menținerea integrității teritoriale a Serbiei². În ceea ce privește participarea României la război, părerile erau împărțite: în timp ce majoritatea oamenilor politici (I. I. C. Brătianu, N. Filipescu, T. Ionescu ș.a.) înclinau spre Antantă, unii (P. P. Carp, C. Stere ș.a.) cereau intrarea imediată a României în război alături de Austro-Ungaria.

În acest timp N. Iorga a desfășurat o vie activitate împotriva intrării României în război alături de Austro-Ungaria, sub jugul căreia se găseau românii din Transilvania și Bucovina. Cu două zile înainte de consiliul de coroană din 21 iulie/4 august 1914, N. Iorga a dat publicității un comunicat, în numele Partidului Naționalist-Democrat, prin care arăta imposibilitatea morală a României de a merge în război alături de Austro-Ungaria, pronunțîndu-se pentru o „neutralitate demnă”³.

Consiliul de coroană a hotărît, contrar dorinței regelui Carol I susținut de P. P. Carp, ca România să-și declare neutralitatea⁴. Dar și după acest consiliu de coroană vederile oamenilor politici români în problema atitudinii României față de război au continuat să fie împărțite. Chiar fruntașii politici ardeleni aveau atitudini diferite: în timp ce Alexandru Vaida-Voievod își exprima speranța că „România va ieși curînd din rezerva ei și va face cauză comună cu monarhia (austro-ungară — n.n.)”⁵, O. Goga, îngrijorat de situația românilor din Transilvania, arăta că „o mină de prietenie nu se poate întinde niciodată peste cadavrul unui frate”⁶.

¹ N. Iorga, *Politica austriacă față de Serbia*, București, 1915, p. 5.

² A. Marghiloman, *Note politice*, vol. I, p. 226, 228.

³ «Dezbaterile Adunării Deputaților», nr. 16, din 16 decembrie 1915, p. 58.

⁴ A. Marghiloman, *Note politice*, vol. I, p. 231—234.

⁵ «Adevărul», nr. 9828 din 23 iulie 1915, p. 4.

⁶ *Idem*, nr. 9853 din 17 august 1914, p. 1.

N. Iorga era convins că imperiul habsburgic reprezenta cel mai mare pericol pentru independența popoarelor din Balcani și pentru statul român independent. Studiul istoriei l-a dus pe savantul român la concluzia că în decursul veacurilor popoarele din Balcani au avut o soartă identică. Arătând că Serbia și România intră, amîndouă, în planurile de expansiune habsburgică, N. Iorga scria că „sfîrcul biciului care-i înfășoară pe ei (pe sîrbi — n.n.) lovește și în obrazul nostru (al românilor — n.n.)”¹. În cadrul unei conferințe ținută în folosul refugiaților sîrbi din România, N. Iorga afirma: „cred în viitorul lor, cum cred în viitorul nostru; privesc suferința lor cum aș privi suferința noastră”².

El considera că cîmpingirea Serbiei de către Austro-Ungaria reprezintă o „denegare a dreptului de a trăi al unui popor, al unuia care stă atît de aproape de noi, atît de aproape sufletește și materialicește, încît o lovitură care se îndreaptă împotriva lui este o lovitură care se pregătește împotriva noastră”³. Pentru că, sublinia N. Iorga, Austro-Ungaria are „un ideal de dominație în Peninsula Balcanică, unde s-a coborît prin Bosnia și Herțegovina, definitiv anexate după revoluția turcească din 1908, unde rîvnește Albania, Salonicul, coasta Albaniei, egemonia peste slavi, români, turci și greci”⁴.

Încă în 1913, vorbind despre tendințele expansioniste ale marilor puteri în regiunea Dunării, N. Iorga scria despre „simțul popoarelor de pe amîndouă malurile că pot trăi de sine, că sînt datorate față de ele, față de trecutul și de viitorul lor, să trăiască o viață deosebită, iar nu numai ridicînd mereu cu fiecare prilej două degete către marea pedagogă a Europei”⁵.

În acest spirit, după ce armatele austro-ungare au ocupat Serbia, N. Iorga și-a intensificat activitatea în sprijinul sîrbilor, care, după propria sa expresie, „luptă pentru o cauză dreaptă”⁶, pentru pămîntul strămoșesc și pentru existența lor ca popor⁷.

În acea perioadă grea pentru poporul sîrb, N. Iorga a ținut mai multe comunicări și conferințe, a scris numeroase articole cu scopul de a mobiliza opinia publică în sprijinul acestuia. Dintre acestea cităm: *Pagini despre Serbia de azi, Politica austriacă față de Serbia, Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltare paralelă, Dreptul la viață al statelor mici, Oltenia și Serbia, Din legăturile noastre cu sîrbii, Serbia eroică și martiră* etc. La crearea sentimentului de compasiune pentru Serbia, la cultivarea sentimentului solidarității cu poporul sîrb care a existat în opinia publică românească, o contribuție importantă a adus N. Iorga. În același timp, prin activitatea sa laborioasă, marele istoric a amplificat sentimentele de ură ale poporului român împotriva monarhiei habsburgice și dorința de a contribui, prin orice mijloace, la eliberarea fraților din Transilvania. Luînd apărarea poporului sîrb, a popoarelor din Balcani,

¹ «Neamul românesc pentru popor», nr. 26 din 20 iulie 1914.

² N. Iorga, *Oltenia și Serbia*, Vălenii de Munte, 1915, p. 16.

³ N. Iorga, *Politica austriacă față de Serbia*, p. 4.

⁴ N. Iorga, *Chestiunea Mării Mediterane*, Vălenii de Munte, 1914, p. 259.

⁵ N. Iorga, *Chestiunea Dunării*, Vălenii de Munte, 1913, p. 5.

⁶ N. Iorga, *Serbia eroică și martiră*, Vălenii de Munte, 1915, p. 14.

⁷ N. Iorga, *Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltarea paralelă* București, 1914, p. 1; N. Iorga, *Oltenia și Serbia*, Vălenii de Munte, 1915, p. 3.

N. Iorga apăra în același timp poporul român împotriva poftelor expansioniste ale Austro-Ungariei.

Pe linia solidarității popoarelor din Balcani împotriva încercărilor de cucerire ale Austro-Ungariei se înscrie și ședința din 21 noiembrie 1914 a Institutului de studii sud-est Europene, ținută din inițiativa lui N. Iorga, în cadrul căreia s-a adoptat o moțiune pentru Serbia, din care cităm: „Arătând nobilului popor sârb toată admirația cea mai mișcată pentru îndelungata luptă eroică în care numai strivirea prin număr a putut să-i forțeze retragerea, și dorind din toată inima ca steagul sîrbesc să se ridice din nou, umbrind pe toți membrii națiunii, pe zidurile Belgradului,—rugăm pe conducătorii statelor balcanice să se gîndească în acest moment hotărîtor la tot ceea ce unește în trecut națiunile lor și la interesele lor solide în viitor, pentru a nu-și asuma o prea grea răspundere în fața generațiilor viitoare”¹.

Deși acest îndemn n-a fost urmat de guvernanții statelor balcanice, el rămîne ca un simbol al dorinței de colaborare între statele din această parte a Europei.

Este demn de subliniat faptul că N. Iorga n-a considerat nici un moment înfrîngerea Serbiei ca sfîrșitul acestui stat, așa cum proclamau apologeții monarhiei habsburgice. Din contră, el afirma, pe bună dreptate, că statul sîrb nu era produsul unor combinații ale diplomației marilor puteri, ci rezultatul necesar, firesc, al dezvoltării popoarelor sud-slave, întemeiat prin lupta eroică de eliberare a maselor. Forța armelor putea înfrînge vremelnice, dar nu lichida un stat și un popor.

Răspunzînd acelor care considerau existența Serbiei ca lichidată, N. Iorga scria în 1915: „Cum să piară Serbia pentru că la un moment dat, în anul 1915, s-a întîmplat să se adune contra ei trei oștiri din trei țări, între care două imperii, aducînd cu ele tot ce tehnica de distrugere avea mai desăvîrșit? (...) peste toate capriciile, grozave, dar trecătoare, sînt factori permanenți, veșnici, acei factori care se cheamă: conștiința unui popor, amintirea tuturor jertfelor pe care le-a adus, hotărîrea de a îndura, numai să nu trăiască pentru alții”².

N. Iorga considera că finețea diplomatică, forța — exprimată prin numărul de soldați și tehnica militară — nu pot nimici viața națională a unui popor³ și că „oricîte clipe ar avea nedreptatea, dreptatea are o veșnicie”⁴. În concepția lui N. Iorga elementul dominant, hotărîtor, pentru ființa unui stat, îl constituie viața spirituală, trecutul istoric care mobilizează poporul la luptă. Numai atunci cînd aceste elemente ar putea fi suprimate definitiv s-ar reuși lichidarea unui popor prin forță. Sau, cum scria însuși N. Iorga în 1916: „Numai dacă ar fi cu putință ca învingătorul să suprimă la învins conștiința chemării lui, conștiința legitimării și misiunii lui, să distrugă toate tradițiile, toate amintirile lui, care se rezolvă în ultimă instanță în tendințe către viitor, numai atunci forța ar fi învingătoare”⁵.

¹ «Neamul românesc», nr. 47 din 30 noiembrie 1914.

² *Ibidem*, nr. 48 din 29 noiembrie 1915.

³ N. Iorga, *Politica austriacă față de Serbia*, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁵ N. Iorga, *Iluzii și drepturi naționale în Balcani*, Vălenii de Munte, 1916, p. 7.

Referindu-se în 1915 la situația concretă a Serbiei, N. Iorga scria: „Ce vedem noi azi sînt incidente; lucru de temei este însă acea viață sănătoasă și conștientă a sîrbilor, care, aceia, nici sufletește nu vor pieri, și nu vor lăsa nici moralicește să dispară statul întemeiat cu atîtea jertfe”¹. Aducînd exemple din istorie, N. Iorga arăta că nici chiar seculara dominație otomană, cu tot calvarul său de suferinți și împilări, n-a reușit să lichideze năzuința sîrbilor spre libertate, lupta lor pentru existență ca popor. Explicația este, după N. Iorga, tot de natură spirituală: „Poporul învins care crede că a fost învins pe nedrept, poporul învins care crede că a căzut momentan pentru o cauză dreaptă, poporul învins care vede totdeauna o zi răzbunătoare după ziua singeroasă a zdrobirii sale, poporul acela trage, din însăși loviturile care i s-au dat, forțe capabile de a înapoia aceste lovituri și de a smulge, aceluia care a dat loviturile, cîștigul căpătat fără dreptate”². Și, revenind la situația Serbiei, N. Iorga conchidea: „Mari sînt tunurile de la Belgrad ale călăilor de popoare, dar este totuși ceva mai mare decît dînsele, fiindcă nimic nu-l poate atinge: sufletul nebiruit al unui popor”³.

Dacă pentru Serbia cotropită și înfrîntă N. Iorga prevedea — peste toate vicisitudinile momentului — un viitor optimist, el considera că Austro-Ungaria nu va reuși să-și salveze existența în urma războiului, că victoriile sale militare sînt efemere, incapabile să evite prăbușirea inevitabilă.

Originea destrămării imperiului habsburgic se găsea, arată N. Iorga, în însuși modul de alcătuire al monarhiei. El considera că Austro-Ungaria constituia un „conglomerat grosolan”⁴, „un amestec de popoare, cumpărate, luate în schimb, dăruite, scrise în foi de zestre, cucerite fără luptă”⁵. Și, obiectiv, această eterogenitate nu mai putea dura. Lipsa de viabilitate a imperiului habsburgic consta, înainte de toate, continuă N. Iorga, în lipsa forței morale care să-l susțină. În acest sens N. Iorga scria, încă în 1913: „oricîtă glorie ar fi în tradiția unui stat,... oricît de întinse teritoriile pe care le-ar cuprinde, oricît de mare ar fi numărul locuitorilor dintr-însul, și, nu numai atît, oricît de perfecționat ar fi armamentul, oricît de desăvîrșite ar fi planurile, pe care le poți cumpăra, — biruința o vei cîștiga numai prin tine însuși, cu forțele tale proprii morale”⁶.

Încă din iunie 1914, consemnînd știrea morții lui Francisc Ferdinand, N. Iorga arăta că prințul moștenitor fusese simbolul unei acțiuni de regenerare a bătrînului și șubredului imperiu habsburgic. Prin moartea lui, ideea federalizării, a reanimării imperiului, a suferit o lovitură zdrobitoare. Cu forța de previziune care-l caracteriza, N. Iorga nota: „Și se poate întîmpla ca, fără ca prin acțiunea sa să-l facă să se sfărîme, el să fie menit a se uita neputincios, cu moartea în suflet, la desfacerea unui organism istoric care și-a isprăvit timpul”⁷.

¹ N. Iorga, *Politica austriacă față de Serbia*, p. 30.

² N. Iorga, *Iluzii și dreturi naționale în Balcani*, p. 7.

³ «Neamul românesc», nr. 37 din 13 septembrie 1915.

⁴ N. Iorga, *Oltenia și Serbia*, p. 13.

⁵ «Neamul românesc», nr. 34 din 31 august 1914.

⁶ N. Iorga, *Chestiunea Dunării*, Vălenii de Munte, 1913, p. 2.

⁷ «Neamul românesc», nr. 25 din 19 iunie 1914.

Doi ani mai târziu, cu prilejul morții împăratului Francisc Iosif, ideia inevitabilității pieirii imperiului habsburgic era exprimată de N. Iorga în contururi și mai clare: „Triste raze de soare răsrinite în bălțile de sînge ale milioanele de jertfe se joacă pe fruntea lui despoiată și în locul plînsului duios pentru cei morți se ridică din patru colțuri ale pămîntului bocetul mulțimilor nesfîrșite de văduve și orfani, doar pentru a-l blestema (...) Îl va îngropa Wilhelm, împăratul german, și cu dînsul va îngropa însuși viitorul Austriei (al monarhiei habsburgice — n.n.) »¹.

În cadrul celor zece lecții, ținute în 1917 la Iași, privind originea și dezvoltarea statului austriac, N. Iorga a spulberat teoriile „vitalității” imperiului austro-ungar, zdrobind „argumentările meșteșugite” care nu țin seama de realitate².

N. Iorga are meritul de a fi înțeles, chiar într-un moment de succese militare ale Austro-Ungariei, că dispariția monarhiei habsburgice va fi, înainte de toate, rezultatul firesc al unui proces necesar, legic. Factorul hotărîtor, precizează N. Iorga, îl vor constitui înseși popoarele asuprite, care „vor ieși din inerția lor”³, pornind cu un avînt sporit lupta de eliberare spre a da putredului imperiu habsburgic ultima lovitură. Pentru că, subliniază N. Iorga, „în marile cutremure ale lumii nu echilibristica politică meschină poate orîndui după norme străine păturile care, mișcîndu-se și legănîndu-se din nou, ascultă de legi superioare, care sînt eterne”⁴.

Previziunea istorică a lui N. Iorga, bazată pe documentata cunoaștere a realităților s-a îndeplinit în cursul anului 1918, cînd, pe ruinele monarhiei habsburgice, au luat ființă noi state naționale, sau s-a desăvîrșit unitatea altora, cum a fost cazul României și Iugoslaviei.

Prăbușirea imperiului habsburgic, sub loviturile luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite, a constituit prilejul încununării luptei seculare a populației române din Transilvania de eliberare națională și de unire cu vechea Românie. Exprimînd plastic acest proces, N. Iorga scria: „Nu putem rămîne nesimțitori la prăbușirea monarhiei” (habsburgice — n.n.)⁵. Dispariția monarhiei habsburgice, prevăzută de N. Iorga, a însemnat lichidarea unui stat retrograd, învechit, așezat de-a-curmezișul dezvoltării mai multor popoare.

Ocupîndu-se de perspectivele Austriei după război, N. Iorga scria, în vara anului 1917: „Monarhia habsburgilor e în spasmele morții, și, chiar de s-ar zice „Austrie” la ce va ieși din frămîntările ce nu se mai pot ascunde, e sigur că această formă nu va mai fi cuceritoare și nu va mai consimți să urmărească nici scopurile agresive ale germanismului în orient”⁶. Istoria a confirmat pe deplin această afirmație a marelui istoric.

Atitudinea fermă, curajoasă a lui N. Iorga în favoarea Serbiei vecine, convingerea sa adîncă în victoria dreptății și în înfrîngerea — pînă la urmă,

¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. 2, București, 1935, p. 249.

² N. Iorga, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, ed. II-a, București, 1938, p. 6.

³ „Universul”, nr. 869 din 20 septembrie 1914.

⁴ N. Iorga, *Originea și dezvoltarea statului austriac*, p. 134.

⁵ N. Iorga, *Două răspunsuri ale unui istoric*, Iași, 1917, p. 6.

⁶ „Neamul românesc”, nr. 236 din 29 august 1917.

a monarhiei habsburgice agresoare, reprezintă o pagină luminoasă a activității politice și istorice a savantului de renume mondial. N. Iorga a înțeles ca prin pana și prin graiul său să apere științific și politic o țară și un popor de partea căruia se găsea dreptatea. Prin aceasta, N. Iorga a adus o contribuție de preț la cultivarea prieteniei între poporul român și poporul sârb.

НИКОЛАЕ ЙОРГА И НАПАДЕНИЕ АВСТРО-ВЕНЕРИИ НА СЕРБИЮ

(Резюме)

Н. Йорга, крупнейший историк и гуманист, тесно связанный с действительностью своего времени, был глубоко потрясен тем, как началась и проходила первая мировая война. Его заслуга состоит в том, что с самого начала он заметил, что война носит империалистический характер, что ее затеяли великие державы с целью покорить новые народы, новые рынки сбыта и новые источники сырья.

Война вспыхнула якобы из-за покушения в Сараево. Н. Йорга с самого начала не разделял мнения, что покушение в Сараево является причиной войны и последовательно разоблачал захватническую политику австро-венгерской монархии. Н. Йорга, видя сходство в исторических судьбах Сербии и Румынии, способствовал мобилизации общественного мнения в пользу соседнего государства, освобождения народов из-под габсбургской монархии. Он посвятил вдохновляющие строки поработенной Сербии, высказываясь, даже в период, когда военные победы были на стороне захватчиков, что справедливость восторжествует, что на руинах австро-венгерской монархии возникнут новые государства или произойдет национальное объединение других. Историческое предвидение Н. Йорги сбылось осенью 1918 года.

Отношение Н. Йорги к нападению в 1914 году Австро-Венгрии на Сербию являет собой светлую страницу в его политической и исторической деятельности, вклад в деле укрепления румыно-сербской дружбы.

NICOLAS IORGA ET L'AGRESSION DE L'AUTRICHE-HONGRIE CONTRE LA SERBIE

(Résumé)

L'humaniste et le grand historien qu'était Nicolas Iorga, profondément ancré dans les réalités historiques de son époque, fut fortement impressionné par la manière dont s'est déchaînée et déroulée la première guerre mondiale. Il a eu le mérite de saisir dès le premier moment tout ce que cette guerre avait de caractère impérialiste, quant aux grandes puissances, celles-ci poursuivant la conquête de nouveaux peuples, de nouveaux marchés et de nouvelles sources de matières premières.

Cette guerre trouva le prétexte de son déclenchement dans l'attentat de Sarajevo. N. Iorga pourtant, ne fut pas un seul instant dupe de la thèse comme quoi l'assassinat de Sarajevo était cause de la guerre et c'est avec persévérance qu'il dénonce l'appétit de conquêtes de la monarchie austro-hongroise. Discernant dans la situation de la Serbie et de la Roumanie une similitude de destin historique, N. Iorga a contribué à la mobilisation de l'opinion publique en faveur de l'État voisin, de la libération des peuples qui se trouvaient sous le joug de la monarchie des Habsbourgs et il a écrit des pages fiévreuses en faveur de la Serbie envahie, en soutenant — même lorsque les succès militaires étaient du côté de l'envahisseur — que la justice, finira par vaincre et que des ruines de l'empire austro-hongrois naîtront de nouveaux États tandis que d'autres parviendront leur unité nationale. La prévision historique de N. Iorga s'est bien accomplie en l'automne de l'année 1918.

L'attitude de N. Iorga à l'égard de l'agression austro-hongroise de 1914 contre la Serbie, représente une page lumineuse de son activité politique et historique, ainsi qu'une contribution au resserrement de l'amitié roumaino-serbe.